

el cartipàs

ciutat, patrimoni, memòria

núm. 98 / Olot, novembre 2016

Coordinació: Antoni Mayans i Xavier Puigvert • Edició: Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot i Arxiu Comarcal de la Garrotxa

OPINIÓ / LA PERVIVÈNCIA DELS FESTIVALS

Darrerament abunden els festivals en les programacions culturals de casa nostra, fins i tot d'aquesta proliferació hi ha ciutats que en fan bandera amb pretensions de reclam turístic. Sospito que sovint s'han creat nous festivals concentrant en un cap de setmana una programació que s'hauria pogut distribuir en tota una temporada, però, per raons econòmiques i de visibilitat, es prefereix la fórmula "festivalera". Al meu entendre, una equivocada estratègia de foc d'encenalls quan la cultura, com tots els processos d'aprenentatge, necessita coure a foc lent.

Aquest munt de festivals, mostres, mercats i fires provenen d'origens diversos i també solen buscar uns objectius ben diferents. Poden haver estat creats per l'Administració amb la voluntat de generar negoci entre productors i programadors, com a aparador per atraure els espectadors o com a element complementari de l'oferta cultural anual; també poden respondre a una demanda concreta d'un sector de públic o, molt sovint, ser fruit d'una dèria o una afició d'una persona o d'un col·lectiu que impulsen l'esdeveniment moguts pel pur plaer de gaudir d'aquells espectacles o propostes que els apassionen.

Segur que aquells que han estat creats per les administracions, i per tant responen a uns objectius deliberats, són auditats cada any per valorar el grau d'acompliment d'aquests objectius, la seva rendibilitat social, cultural i econòmica. Però resulta lícit fer les mateixes revisions i valoracions

en aquells festivals que responen a la iniciativa privada? Per definició, un festival pretén mostrar alguna creació artística o cultural als conciutadans i, per tant, incidir en la vida pública. Només aquesta voluntat d'incidència ja el fa meritori d'ajuda per part de les administracions, ja sigui en forma de subvencions econòmiques, suport logístic o reconeixement institucional i, tanmateix, aquesta ajuda amb recursos públics obliga el festival a retornar-la a la ciutadania, si pot ser, amb escreix.

Més enllà de l'impacte econòmic, caldrà ponderar altres valors induïts o buscats deliberadament. L'impacte econòmic, per més que resulti molt argumentat en favor o en contra de l'ajuda pública, no deixa de ser un efecte secundari dels festivals.

Xavi Fina, gestor cultural que coneix molt bé Olot i la seva activitat cultural, ens va descobrir en una magnífica conferència promoguda per la Plataforma d'Arts de Carrer que, de manera quasi intuïtiva, a Lluèrnia hem potenciat un seguit de valors que tenim presents quan en fem la necessària autocrítica, com són:

La identitat, en la mesura que ens singularitza posant en relleu aquells trets que ens són propis com l'entorn volcànic, el foc o les llums de la tardor.

La cohesió social, quan generem o enfortim la comunitat i promovem la col·laboració mútua entre persones i col·lectius; quan aquesta comunitat es fa seu el festival i se'n sent orgullosa.

La transversalitat, intentant fer atractiu el festival a tot tipus de pú-

blics, professionals, amateurs, escoles d'art, famílies, autòctons i forasters.

La projecció que Lluèrnia pot donar a la ciutat i comarca posicionant-nos en el mapa com un punt actiu culturalment i social.

La democratització de l'accés a la cultura, ja sigui com a espectadors per ser una activitat al carrer i gratuïta, o com a protagonistes promovent la participació de les escoles, instituts i entitats, com a autors d'algunes instal·lacions.

La participació ciutadana, volent transformar l'esdeveniment en una festa participada per tothom, des d'aquells que encenen una petita espelma a la finestra fins a aquells que s'impliquen com a voluntaris en la realització i també en la gestió i el disseny del festival.

I finalment l'impacte que per a nosaltres és més important, realment poc quantificable però ben apreciable per tothom: *l'índex de felicitat*, quan Lluèrnia, la seva programació, l'orgull de participar-hi i la projecció a l'exterior, ens fan sentir més feliços.

L'organització dels festivals i les administracions han de fer l'esforç de desvincular-los de les trajectòries personals dels seus impulsors i intentar una ponderació dels valors que promouen a l'hora de valorar-ne la necessitat de pervivència en benefici del seu entorn social.

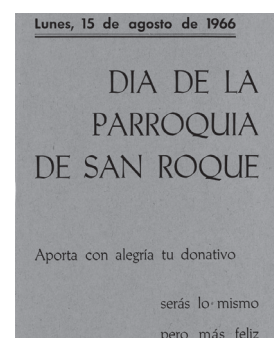
PEP FARGAS

Director gerent de Lluèrnia,
festival del foc i de la llum

ANIVERSARI / CINQUANTENARI DE L'ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANT ROC, D'OLOT

L'1 de novembre de 1966, festivat de Tots Sants, el bisbe de Girona va beneir un local provisional que acollia la nova parròquia olotina de Sant Roc. La demarcació religiosa, impulsada per mossèn Alfons Nogareda Gifre (la Vall de Bianya, 1893-Olot, 2012), volia donar servei al barri nascut de la immigració dels anys cinquanta i seixanta en els terrenys del bosc de Tosca i que aleshores acollia més de 2.000 persones.

El complex parroquial inaugurat comptava amb un espai de culte, una sala de conferències i esbarjo i una rectoria. Tot i que la parròquia havia estat creada l'any 1960, les obres del centre no van començar fins que l'entitat benèfica Patronato Parroquial Olotense El Portal va poder comprar el terreny necessari. El finançament va provenir d'un préstec de 265.000 pessetes i d'una col·lecta popular.

1. UN PROCÉS DEL SEGLE XV

Als Fons Curials de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa hi ha, de manera una mica atzarosa, diversa documentació generada per les corts de justícia (senyoriales o reial) que hi havia al voltant d'Olot; hi pot haver processos sencers, però també molts escrits solts (testimonis, al·legacions, requeriments...). Gairebé sempre són processos del segle XVI, i probablement l'element comú que explica l'existència i la conservació del fons és el paper dels notaris en les diverses corts –com a tals, però també sovint com a jutges.

L'alta justícia escapava d'aquests nivells locals, i per això no és a l'Arxiu Comarcal on podem esperar trobar els grans processos de bruixeria.

Però, tot i això, es conserven tres processos amb al·lusions a la bruixeria. En cap l'acusació es va prendre amb prou versemblança com perquè tirés endavant (i això explica que la documentació quedés en l'àmbit local de la justícia). I, curiosament, cap dels tres fa referència a la Garrotxa, sinó al Ripollès, on diversos notaris olotins van actuar com a jutges de manera puntual. En aquest article presentarem només el primer cas, i en el proper *El Cartipàs* donarem a conèixer els altres dos.

El procés més antic (Cúria XXI, 2) és, de fet, una enquesta sobre un assassinat. Es conserva d'una manera una mica estranya: és una còpia feta el 1539 de la transcripció (feta el 1534) d'un procés de 1444, relligada entre dos processos de 1525 i de 1533. Tenen en comú que tots tres generen una disputa sobre qui té jurisdicció (la cort de l'abat de Sant Joan les Abadesses o la reial) per jutjar fets que poden ser castigats amb pena de mort.

Esteve Sunyer, de la parròquia de Sant Esteve de Pardines, ha matat Guillem Font, que havia estat batlle de Pardines, amb una llançada. Els testimonis ho han vist bé: a ple dia, ha pujat fins als prats del Coll del Bac, on Guillem Font estava pasturant el bestiar, i en el cortal on els homes descansen l'ha atacat per l'esquena: la llança va entrar "sobre los renyons e eixili devant al ventre". La raó? Eren amics, però Font era amant de Francina, la dona d'Esteve Sunyer, d'una manera prou vistosa com perquè tothom n'estigués al cas. Han tingut relacions als camps, a casa, fins i tot Guillem Font ha fet tancar

uns dies la seva amant a la presó per poder estar junts quan ell era batlle.

La investigació se centra en les causes de l'homicidi. Però diversos testimonis expliquen d'una manera una mica sobtada que Guillem Font feia encanteris. Alguns apunten (ho saben per rumors que circulen entre les seves dones) que hauria demanat a Francina que fes prendre a la seva sogra certes metzines ("unes coses verdes he grogues ... e que y havie de la flor de les dones") perquè oblidés tot el que sabia: és la primera que intueix la infidelitat.

Els qui coneixien millor Guillem Font van més enllà: és que des que havia fet d'escolà tenia "un libre de mossen Gabriel Sunyer prevener de Camprodon qui lavors era vicari de Pardines en lo qual ... hi havia paraules que si un home fos pres he digues aquelles per grans presons que nigués que les presons se obrien he scapave. E ... que si hom ne posas a la porta de la sglesia [certa cosa] ab caixall de lop que nenguna dona que fos dins la sgleya li hagues feta malesa a son marit non poria aixir... E certa recepta ... que qui fehia allo que lo libre dehia ab rats penats ... he altres coses que nenguna dona per be que fahes no podria dir de no an aquells qui allo faheran".

Metzines, encanteris, un llibre misteriós... Ningú no fa servir la paraula "bruixot". De fet, ningú no diu que hagi vist mai el llibre. Però alguns testimonis recorden que temps enrere "Guillem Font tenia en casa sua una dona... la qual no havie nas... qui era stada aixilada de la montanya de Camprodon appellada Margarida per raho que la inculpaven golls ho matzinats". Golls i metzines són cosa de bruixes! La comunitat reacciona: "La gitaren de Pardines perque la inculpaven de les dites coses e passarenla a Barcelona no sab ell testimoni puis ques feu".

I ni del llibre d'encanteris ni de la tal Margarida no en sabem més. De l'assassí, sí! Esteve Sunyer és pres per la justícia senyorial (de l'abat de Sant Joan de les Abadesses), però la justícia reial el reclama: mereix una pena que implica càstig corporal. La seva dona Francina, l'esposa infidel i assenyalada per tots, ha fugit amb el dallador gavatx i "va rodant lo mon he per los bordells".

JOAN ANTONI PADRÓS

BREVIARI

Un nou número de la revista cultural *Les Garrotxes*, el divuitè, ja és al carrer. L'entitat destacada aquest cop és el centenari Orfeó Popular Olotí, glossat per Cati Badosa. En l'apartat d'entrevistes, Joan Oller conversa amb els membres del mas Terrús, de Sant Esteve d'en Bas; Domènec Moli ens traça el perfil de l'experimentat caçador Josep Peré, d'Olot, i Joan Sala parla amb Víctor Garcia, granaire de varietats autòctones de cereal.

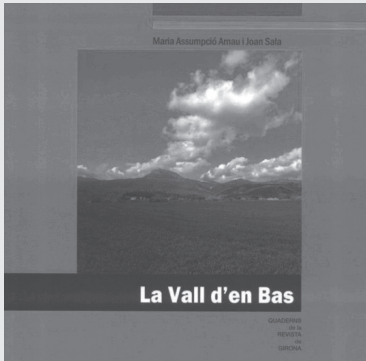
Al dossier central, trobem un repàs al bolet i els seus caçadors coordinat per Ester Carreras. Andreu Oliveras conversa amb Jordi Zapata sobre les condicions meteorològiques que afecten els bolets; Ester Carreras amb l'home de bosc Joaquim Mas, de Sant Jaume de Llierca; Josep Vilar recopila dades sobre la riquesa micològica de l'Alta Garrotxa; Albert Grabulosa dissectiona el plat de temporada "Sotabosc de Bianya", que preparen al restaurant Ca l'Enric; Laia Juez parla amb Climent Pont, de Sant Esteve de Llémena, especialista en moixernons; Marta Carbonés ho fa amb Carme Busquets, de Sant Fel·liu de Pallerols, que es decanta pels pollancrons, i Marta Masó amb Esteve Marcé, que recull bolets de tota mena a la vall de Joanetes. Pel que fa al món de la tòfona, Domènec Moli i Pere Gelis entrevisten Joan Roig, de la Cot, i el matrimoni format per Lluís Soy i Neus Codinach, de la Vall d'en Bas, respectivament.

En l'espai de patrimoni, Carles Puncernau estudia els forns de calç d'Argelaguer; Antoni Mayans i Xavier Puigvert recorden el centenari de la planificació de l'Eixample Malagrida, d'Olot; Jordi Nierga repassa la trajectòria de la pastisseria olotina Ferrer, i Ester Sala analitza les propietats remeieres de la camamilla. Entre les propostes de caminades, Josep Valls ens porta per la serra de Finestres; Joan Pontacq pels Pujants de Sous i Joaquim Agustí per Sant Miquel del Mont. La secció habitual de memòria fotogràfica, ara en mans de Quim Roca, se centra en el món de les modistes.

COL·LECCIÓ LOCAL

MONOGRAFIES

ARNAU, M. Assumpció i SALA, Joan, *La Vall d'en Bas*, Girona: Diputació de Girona, 2016, 96 p. (Quaderns de la Revista de Girona; 183).

RIERA, Lluís, *Cacáhuatl: 51 dolços poemes de xocolata amarga*, Barcelona: Pol-len, 2016, [111] p. Fotografies de Pol Vila.

ARTICLES

AGUSTÍ, Bibiana, "Església de Sant Valentí de Salarsa (Camprodon-Ripollès)", *XIII Jornades d'Arqueologia de les Comarques de Girona, Banyoles-Museu Darder, 10 i 11 de juny de 2016*, Banyoles: la Comissió organitzadora, 2016, p. 435-437.

AGUSTÍ, Bibiana et al., "Castell de Rocabrúna (Camprodon-Ripollès)", *XIII Jornades d'Arqueologia...*, p. 329-332.

AGUSTÍ, Bibiana et al., "Nucli històric d'Argelaguer. Intervenció arqueològica durant l'any 2014 i 2015", *XIII Jornades d'Arqueologia...*, p. 383-386.

AGUSTÍ, Bibiana i DÍAZ-CARVAJAL, Antònia, "Castell d'Hostoles (Sant Feliu de Pallerols/les Planes d'Hostoles, la Garrotxa)", *XIII Jornades d'Arqueologia...*, p. 325-327.

ALCALDE, Gabriel et al., "El projecte de recerca 'Evolució del poblament i ús del territori al Prepirineu oriental durant la prehistòria recent (8.000-900 cal ANE): anàlisi arqueoecològica de les dinàmiques de canvi social i de la gestió dels recursos naturals'. Intervencions 2014-2015", *XIII Jor-*

nades d'Arqueologia..., p. 51-55.

ALCALDE, Gabriel et al., "La intervenció arqueològica de 2015 al jaciment de la Dou (Vall d'en Bas, la Garrotxa)", *XIII Jornades d'Arqueologia...*, p. 57-65.

CASTAÑER, Margarida et al., "Cooperación y desarrollo en la frontera hispano-francesa. Análisis de proyectos y actores entre 2000 y 2003", dins J.A. MÁRQUEZ; J.M. JURADO i F.J. PAZOS (coord.), *Desarrollo local en territorios de fronteras*, Huelva: Universidad de Huelva, 2016, pág. 237-247.

CASTANYER, Pere et al., "Una nueva fortificación de época republicana en Empúries. Una base militar para la conquista de Hispania", dins Manuel BENDALA (coord.), *Los Escipiones. Roma conquista Hispania*, Alcalá de Henares: Museu Arqueológico Regional, 2015 [2016], p. 107-127.

CODINA, Dolors i FUERTES, Maribel, "El pont medieval de Sant Joan les Fonts (la Garrotxa)", *XIII Jornades d'Arqueologia...*, p. 511-513.

CODINA, Dolors; FUERTES, Maribel i PUIG, Anna Maria, "El jaciment del Boscarró (Sant Joan les Fonts). Testimoni de l'ocupació ibèrica a la Garrotxa", *XIII Jornades d'Arqueologia...*, p. 141-144.

COLLELL, Xevi i PUJOLRIU, Joan, "Els programes antics de la Festa Major de Sant Esteve d'en Bas. Del 1914 a 1981. Evolució i curiositats", *Puigsacalm*, núm. 131, octubre-desembre 2016, p. 7-9

FERRER, Conxita i ANTEQUERA, Francesc, "Estudi d'impacte sobre el patrimoni arqueològic i històric-cultural del 'Projecte de nou traçat de la carretera N-260 entre Olot i l'enllaç amb la carretera C-38'", *XIII Jornades d'Arqueologia...*, p. 645-648.

FERRER, Conxita i CAMARASA, Vanesa, "Estudi d'impacte sobre el patrimoni arqueològic i històric-cultural del 'Projecte de nou traçat de la

carretera N-260 entre Olot i l'enllaç amb la carretera C-38 (Zones de Préstecs)", *XIII Jornades d'Arqueologia...*, p. 649-650.

FRIGOLA, Joan, "Les intervencions arqueològiques a Besalú (la Garrotxa) durant el bienni 2014-2015", *XIII Jornades d'Arqueologia...*, p. 531-540.

LLINÀS, Joan, "Intervenció arqueològica a l'interior de l'església de Sant Esteve de Llémna (Sant Aniol de Finestres, la Garrotxa)", *XIII Jornades d'Arqueologia...*, p. 439-442.

MARTÍ, Enric, "Intervenció arqueològica preventiva i seguiment de les obres de pavimentació del carrer de Sant Josep de Sant Esteve d'en Bas", *XIII Jornades d'Arqueologia...*, p. 629-631.

NOGUÉ, Joan, "El reencuentro con el lugar: nuevas ruralidades, nuevos paisajes y cambio de paradigma", *Documents d'Anàlisi Geogràfica*, núm. 62/3, 2016, p. 489-502.

NOGUÉ, Joan, "Prólogo", dins Simonetta ZANON (ed.), *Luoghi di valore = Outstanding Places*. Treviso: Fondazione Benetton Studi Ricerche, 2016, p. 7-11, p. 183-185.

NOGUÉ, Joan, "Il re-incontro con il luogo: cambio di paradigma e società civile", dins Ludovica MARINARO et al. (ed.), *OPLÀ 2015 Ongoing Projects on Landscape Architecture*, Florència: Dipartimento di Architettura, Università degli Studi di Firenze, 2016, p. 46-52.

NOGUÉ, Joan, "El parque", dins Jordi BALLÓ i Alain BERGALA (eds.), *Motivos visuales del cine*, Barcelona: Galaxia Gutenberg, 2016, p. 307-312.

TEXTOS ELECTRÒNICS

PUIG, Miquel, "Comerç amb Amèrica i naufragis, en una carta de Buenos Aires a Olot, de 1752", *Olot 1700*. [en línia]. 17 d'octubre de 2016. Disponible a: <www.miquelpuig.cat>

JOAN BARNADAS (joan.barnadas@gmail.com)

La saviesa popular barcelonina atribueix les pluges de les festes de la Mercè a les llàgrimes de santa Eulàlia, trista des que li van furta el patronatge del cap i casal. Per la mateixa regla de tres, no seria gens estrany que santa Sabina i sant Esteve –que els homes també ploren– fossin els responsables dels abundants dies de pluja que tradicionalment reguen la nostra festa major. Tot i això, enguany crec que podem atribuir la pluja directament a la Mare de Déu perquè les Tures, Turines i Turetes, pregoneres oficials de la festa, se la varen ben oblidar. En defensa d'aquesta col·lectivitat tan olotina hem de dir que el format ie-ie que ha pres els darrers anys el pregó de festes, no deixa gaire espai per a la paraula, les idees i les reflexions. Només els crits, els eslògans, els efectes especials i les emocions ensucrades aixequen els aplaudiments del públic. Són els símbols dels nous temps.

Si fóssim tan conseqüents com els nostres avantpassats, ara tocaria tornar a canviar de patrona de la ciutat. La maredeu negra i el seu bou van substituir santa Sabina quan els prohoms de la vila varen constatar que el vell reliquiari de la santa, portat directament des de Roma, no els feia cap servei. Ningú no el venia a veure. No atreïa el turisme de l'època. A nosaltres, als homes i dones del segle XXI, la Mare de Déu del Tura tampoc no ens serveix de res. Si els nostres prohoms veiessin l'invasor francès entrar pel Pertús, no se n'anirien pas al santuari del Tura a resar ni atribuirien a un miracle marià que els gavatxos preferissin conquerir primer Girona i Vic i deixar per més endavant la vila desprotegida d'Olot. Segurament agafarien el cotxe i el diner

negre de la caixa forta i marxarien cap a Andorra o París. Si un grup terrorista hagués posat una bomba a la porta del Casino i no hagués explotat perquè hi faltava el detonador, no ho atribuiríem pas a la protecció que ens dispensa la nostra patrona. Es limitarien a elogiar la nostra policia i a assegurar que estem molt ben protegits. I així podríem anar seguint, fins a demostrar que col·lectivament la patrona ja no ens fa cap servei.

La Mare de Déu del Tura és un pretext descontextualitzat per fer una gran xefla ciutadana. I això sí que és una cosa ben moderna, amb pocs precedents en la nostra història. Fins ben entrat el segle XIX, les Festes del Tura no eren altra cosa que una festa laboral, no retribuïda, durant la qual calia anar a missa i a processó. No era la festa grossa dels ciutadans. La commemoració religiosa més festiva, més de carrer, més comunitària, més popular, era el Corpus Christi. L'organitzava una comissió de festes, formada per quatre llumeners, dos pels cavallers i dos pels artistes. I més enllà dels abundants oficis i processons, ballaven els gegants, la mulassa i els cabeçuts i es feia "la sardana de l'alcalde", precedent de l'elitista Ball Pla de festa major.

La festa major entesa com el dia de trobada, el dia de visita obligada a la vila, quan els carrers bullien de gentada i s'organitzaven curses de braus i balls als casinos, eren els dies de fira. La de primavera, el primer de maig; la de tardor, per sant Lluç, i, la d'hivern, per sant Andreu. Tot i així, no m'equivocaria gaire si assegurés que l'actual festa major és sobretot l'hereva del Carnaval. La festa esbojarrada del poble ras per antonomàsia.

HISTÒRIES / UN MIRACLE DEL ROSER A BEUDA

A la parròquia de Beuda, com a la majoria de parròquies de la Garrotxa (i de la diòcesi), hi havia una confraria del Roser, fundada el 1637. La confraria estava formada per confreres i confrasses del poble, que, entre d'altres tasques, assistien a les misses i a les processons, cantaven els goigs i passaven el rosari. La devoció a la Mare de Déu del Roser estava molt estesa durant els segles XVII i XVIII i la Verge formava part de la quotidianitat i del dia a dia dels feligresos de l'època.

El rector (i prior de la confraria) de Beuda, Joan Hortoll, documenta un miracle que passa a una casa del terme de Beuda, obrat per la Mare de Déu del Roser. Resulta que, el 5 de febrer de 1758, dues confrasses del Roser de la confraria instituïda a la parròquia de Beuda, Maria Domènech i Agustina Burgas, van a veure les obres d'una casa que està construint Pere Fontcuberta, mestre de cases de Tortellà. Mentre estan de visita la casa s'esfondra i deixa sepultades a les dues dones durant una bona estona sota "moltíssimes pedres de grandíssim pes". Quan aconsegueixen treure-les, "pensant tots les trobarien mortes, i fetes una coca", les van trobar vives, i, a més a més, sense quasi cap lesió. El rector, que és un dels primers d'assistir les dones i de viure el cas, creu firmament que ha estat un miracle de la Mare de Déu del Roser; resulta que aquell mateix matí, Maria Domènech havia assistit a missa, hi havia passat el rosari, i, mentre estava soterrada, continuava demanant a la Verge del Roser que les protegís –segons explica ella mateixa un cop ha passat la desgràcia–; al mateix moment de la desgràcia, una sèrie de feligresos s'encomanen a la Verge del Roser, i tots aquests

fets són viscuts com els causants del miracle.

El rector té la voluntat d'escriure el miracle i de demanar que sigui declarat com a tal per "lo superior", i fins aleshores, es compromet a no predicar-lo; és a dir, vol que el miracle s'aprovi i s'institucionalitzi. El rector "Joan Hortoll, prevere y rector de la Iglesia Parroquial de Sant Feliu de Beuda, Bisbat de Girona, testimoni de visita, qui ho ha escrit en est llibre de la confraria del Santíssim Rosari", és qui signa el document.

En la fundació de les primeres confraries s'hi evoquen una sèrie d'estratègies per donar un impuls al culte, que són sobretot les visions, els miracles i les llegendes, i alhora, el suport institucional que reben aquestes llegendes; sense aquests elements el culte al Roser no s'hauria estès d'una manera tan exitosa. Aquests primers miracles arribaven a la gent, generalment, a través dels llibres devocionals i predicacions: és a dir, ja eren miracles convertits en llegendes, en fets totalment verídics i fins i tot que havien perdut la seva aura de misteri. Però els miracles també es van succeir en diferents indrets i moments històrics, com un ens viu que dóna credibilitat al culte i és, en certa manera, una gran estratègia de màrqueting. Que una Mare de Déu propiciï miracles abundants era una qualitat de la divinitat! I la Mare de Déu del Roser era una d'aquestes. Els mateixos goigs del Roser preveuen aquesta característica: "Puix mostrau vostre poder / fent miracles cada dia / protegiu Verge Maria / els confreres del Roser".

KETA CAPDDEVILA WERNING

JAUME BOSQUET

3 d'octubre de 2008

Què t'han dit els d'Occitània?, pregunta el xerrameca més xerrameca dels xerrameques que xerramequen que es fa dir Jordi. Encara no han contestat!, que dic jo mateix, i fixa't Jaume quina memòria de formiga que tens que ja no recordes què ha tornat a dir l'anomenat campió dels xerrameques. Saps, Jaume, que ha dit una bestiesa com ara jo de tu els mataria, o una cosa així, però ja no ho recordes. Calla, Jordi, que diu la Clara aclaparada. I sí, ha callat, i se senten les màquines que fan anar els paletes d'aquí fora.

7 d'octubre de 2008

De la Clara: "Abans d'abaixar els ulls i caure en un profund i imaginable somni, penso si el dia l'he aprofitat, si avui he fet tots els meus reptes i si tothom a qui m'estimo està bé. Penso si demà serà un bon dia, si m'anirà bé a l'institut i si podré aprendre coses noves. Un cop això, tanco els ulls i no em preocupo més. Imagino coses impossibles i irrealis que mai no podran ser fetes ni creades i m'adormo fins demà."

8 d'octubre de 2008

Ais Clara. Primera hora. La bona notícia és que plou i la mala és que ens toca classe a la 83, barracó per excel·lència, i que he/hem hagut de travessar el campus a pluja batent i ara mateix tinc el cap ben moll i els pantalons també molsos. Espero que, a tres quarts de deu, pari un minut per poder travessar el campus sense mullar-nos/-me. A més, se n'acaba d'anar la llum. Matí, doncs, plenament tardoral. Però no fa fred. Avui farem examen de les categories gramaticals. El diari de la Clara d'ahir, que està reproduït aquí sobre, és simplement extraordinari.

10 d'octubre de 2008

Jaume, fica silenci!, diu la Clara, i aquesta associació d'aquestes tres paraules –Jaume, fica i silenci— crec que no

l'havia sentida mai. No sé pas si l'he ficat o no, però ara, a dins la 92, hi ha un silenci absolut. A fora, veus apagades de les altres aules del barracó, remor d'algun motor, els paletes que penquen. Matí assolat, lluminós. La Clara, que té vergonya diu, quan he arribat a l'institut, l'he vista molt enamorada, molt acaramel·lada. Ara llegeix que l'estima i que l'estimarà sempre.

Desenrotllem la resposta a una pregunta dels pares. Jo: *¿Tu creus que és normal això?*

"De les moltes preguntes que els pares em fan habitualment quan arribo mig torrat a les tantes de la matinada després d'haver intentat tallar el bacallà amb alguna de les moltes nenes que s'han passat la nit exhibint el cos a la pista del Màquina, m'és especialment suggerent –per estúpida– aquesta que fa incidència en la normalitat o no, en la anormalitat o subnormalitat suposada d'un comportament que, per altra banda, és totalment imparabile i està a la gran majoria dels meus amics, tots ells als meus ulls normals, i tots ells, com jo mateix, amb les hormones sexuals a dalt de tot, enfollits en la nit del dissabte a la recerca desesperada d'alguna noia que ens doni el descans, la satisfacció del desig desbocat, i no pas aquesta provocació, aquesta pujada de temperatura destructiva que ens provoquen les escalfabraguetes, l'espècie més abundant, acarnissadament furgant la ferida del desig incontrolat del mascle. O sigui que, pares meus, el que no és normal és aquesta maldat de no satisfer l'assedegat, de no consolar el solitari, de no donar res de menjar a l'afamat, de menysprear olímpicament una súplica ancestral i instintiva, de finalment fer burla del necessitat, com ara jo que només busco un cau on buidar el meu impuls sense frens. Que si ho trobo normal?, doncs sí, normalíssim, si la normalitat és allò habitual. Perquè jo veig exactament els meus amics com jo, ferrats a unes regnes per amansir un cavall salvatge, un toro de rodeo en un poble d'Illinois, a l'oest de l'oest, a prop potser d'Spoon River."

ELS NOMS DE LA TERRA / VALLCANERA SEGADA

XAVIER PUIGVERT I GURT

M'agradaria saber on se situa la línia que separa l'èxit del fracàs en toponímia. Deixeu-me concretar: no sé veure la raó última que propicia que un nom de la terra sigui acceptat i mantingut en un indret mentre aquest mateix subjecte nominal pateix el rebuig en una altra contrada. Són noms bessons, però l'un prospera en el nomenclàtor i l'altre no passa a la lletra impresa.

Em sorprèn, per exemple, que no triomfés a la Garrotxa el topònim *Vallcanera*, de presència indiscutida a la comarca veïna de la Selva. A tots dos llocs, va ser utilitzat inicialment per donar nom a una riera poc important. El nostre espècimen es documenta en el segle X a tocar del riu Llierca, dins del municipi actual de Sales de Llierca; l'altre, apareix en aquella mateixa centúria vora l'estany de Sils. Aquí s'acaba el paral·lelisme històric, perquè el garrotxí desapareix abruptament, mentre que el selvatà es manté com a nom d'un dels pobles que encara avui conformen el terme de Sils. Trajectòries, certament, divergents.

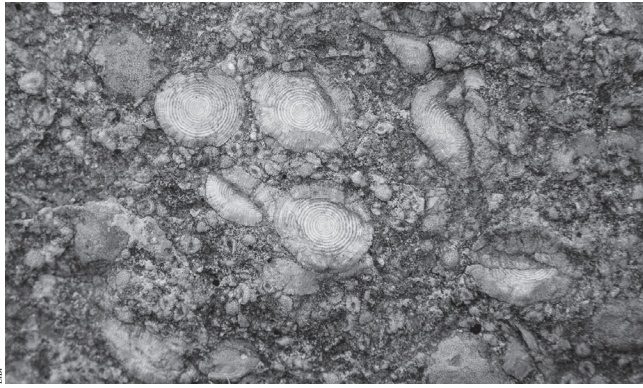
El "Vallcanera" del terme de Sales de Llierca apareix escrit "valle Canaria" en sengles documents de l'any 947, quan la comtessa Ava de Cerdanya va comprar un parell de

finques en aquell indret, que aleshores era inclòs en el terme de Montagut. Sembla que, uns anys després, tant ella com el seu fill Sunifred van traspassar els drets de la família comtal sobre aquell alou al monestir de Santa Maria de Ripoll. La darrera notícia que se'n té prové d'un escrit de l'any 999 que recull la cessió d'un terreny vora el torrent de "valle Canaria" –potser la darrera parcel·la del conjunt que encara restava en mans comtals– al monestir de Sant Genís i Sant Miquel de Besalú. En encetar el nou segle, la denominació va ser substituïda per un topònim proper d'arrel romana, més vistós: la zona es va conèixer com a riera i lloc de *Prujà/Plujà*, que indica "propietat de Provius".

El nom perdut de la vall, que prové del llatí "canna", ens situava en un context molt vegetal. Volia destacar l'abundància de canyes –no hi busqueu ocells o individus canaris–, a la manera dels diversos "Vallcebollera", "Vallpalmera" o "Vallcervera" catalans, testimonis de la profusió de cebes, palmeres i servers en punts concrets del territori. I mentre a Sils ningú no s'avergonyeix de la seva vall plena de canyes, aquí l'hem tapada amb una denominació de soca més antiga. Per què?

APUNTS I REPUNTS NATURALS / GEODIVERSITAT

EMILI BASSOLS I ISAMAT

Fa anys que defensem els volcans, estudiant-los, conservant-los i, més darrerament, promocionant-los turísticament. Hem emfasitzat la seva singularitat a nivell nacional, hem glosat la bellesa del seu paisatge i hem lloat la qualitat dels productes conreats sobre els fèrtils sòls volcànics. Tant per mereixement propi com també per la pàtina d'orgull territorial que atorguem als volcans, no ens ha pas d'estranyar que el vulcanisme esdevingui, avui per avui, el màxim protagonista de l'espectre geològic de la Garrotxa i n'acapari la màxima atenció. Tanmateix, a la comarca també existeixen altres elements geològics que mereixerien més atenció de la que se'ls dispensa actualment. Podríem parlar, per exemple, de la cubeta olotina i de la tectònica regional que la va crear; de la famosa falla d'Amer, responsable de la catàstròfica sèrie de terratrèmols del segle XV; de l'emblemàtic anticlinal del Puigsacalm; dels espectaculars encavalcaments i plegaments de l'Alta Garrotxa; del curs meandriforme del Fluvià a la vall d'en Bas; de les guixeres que afloren d'est a oest de la comarca i de la seva històrica explotació; dels dipòsits travertínics presents en molts torrents que modelen espectaculars salts d'aigua; dels rasclers gravats sobre les roques calcàries de l'Alta Garrotxa; de les nombroses coves i avencs; del sistema hidrogeològic de l'Alta Garrotxa que alimenta la conca lacustre de Banyoles; de l'escull co-

ralí fossilitzat situat damunt de Sant Miquel de Pineda; dels afloraments fossilífers d'algunes formacions eocèniques; etc. Tota aquesta varietat d'elements i processos geològics, entre altres, constitueixen l'anomenada geodiversitat.

Aquest terme, el de *geodiversitat*, és relativament nou. Ho demostra el fet que encara no apareix en el *Diccionari de Geologia* d'Oriol Riba, de 1997. Als geòlegs els interessa molt que se socialitzi l'ús d'aquest mot. L'objectiu és aconseguir que la conservació del patrimoni geològic i la geodiversitat formin part de les polítiques governamentals de conservació de la natura, al mateix nivell que ho fan el patrimoni biològic i la biodiversitat. A la Garrotxa ja es va fer una primera aproximació en la caracterització de la geodiversitat. Em refereixo a la catalogació i cartografia de les zones i punts d'interès geològic que va fer el geòleg olotí Llorenç Planagumà gràcies a la Beca de Ciències Naturals que l'Ajuntament d'Olot li va atorgar el 2002. El seu laboriós treball va culminar, el 2012, amb una exposició al Museu Comarcal titulada *Coneixem el que trepitgem? Des d'aleshores, però, no hem avançat gaire. Un avantatge de la geodiversitat és que es pot mesurar amb l'ús d'indicadors quantitativament basats en el càlcul del nombre i varietat d'elements geològics presents en un determinat espai. Aquesta anàlisi encara està pendent. També convindria aprofundir en el coneixement dels components d'aquesta geodiversitat i en l'adequació d'espais des d'on interpretar els principals processos geològics que han tingut lloc a la comarca. Aquests espais podrien formar part de rutes temàtiques concretes, inserides dins la xarxa de senders Itinerànnia, i podrien servir per diversificar l'actual oferta geoturística de la Garrotxa. Certament, el vulcanisme és el capítol més apassionant de la nostra història geològica, però si volem resseguir la seqüència geològica fins al desenllaç final, és a dir, fins a arribar a l'actual relleu, no podem pas deixar de llegir els altres capítols de la història. Encara que els protagonistes no siguin tan fogosos ni tan efusius, segur que hi trobarem matisos que ens sorprendran.*

LA VIDA S'ESMUNY PELS CARRERS / DOS EDIFICIS FAN UN CARRER

DOMÈNEC MOLI

És tan petit que no hi cap la placa amb el seu nom. Un edifici a la dreta, un edifici a l'esquerra i ja tenim un carrer. Així de fàcil. El carrer del Rengle. El rengle, en un moment donat era un mercat de proximitat (aquesta expressió avui de moda) encara que llavors això no ho sabíem i era el lloc on els pagesos de la rodalia portaven les seves mercaderies a vendre. Tant hi podies comprar una dotzena d'ous com un pollastre, com uns formatges de llet de vaca, frescos, deliciosos. Bolets en temps de bolets. Fruïtes de dimensions normals, però de gust inoblidable. El rengle estava destinat a morir en l'altar de la sanitat i de l'inexorable final d'una generació de mestresses que oficiaven en els fogons i els horts de les masies amb el coneixement artesanal heretat dels seus avantpassats. Poca gent avui té prou edat com per recordar aquell extens rengle que vivia moments pletòrics pels carrers d'Olot. Era el rengle originari, aborigen... Els catequistes de l'ordre l'anaren domesticant fins a situar-lo a frec de les successives places mercat. I els grans teòlegs de la sanitat es cuidaren d'anar-li tallant les ales. Els formatges de fàbrica, els embotits amb etiqueta, els ous de granja. Els pollastres de l'escorxadador... A canvi de menjar insípid t'asseguen una esperança de molts anys de vida.

Ara aquell rengle sorollós, desordenat, imprevisible, anàrquic... és asèptic i va mudat. Tan ordenat que no guarda sorpreses. Però almenys ha donat nom a un carrer singular. A un costat, la plaça Mercat, centralitat de la vida quotidiana olotina. Termòmetre social, econòmic i vital de la ciutat, on la gent cerca el que necessita per alimentar aquest vici irreductible dels tres àpats diaris. A l'altre costat, la història d'un edifici que ha estat hotel de grans pretensions per ara acollir un geriàtric i una delegació de la Caixa. Els dos grans protagonistes de la nostra societat actual: els bancs i la gent gran. Aquells, cada dia més grans i rics; aquests, cada dia més nombrosos i més pobres. Encara que les pensions pugin la bestialitat d'un 0,25 per cent, la realitat és que al seu entorn tot s'apuja més. El carrer ara mateix és ample, molt transitat per gent que va i ve de la plaça i pels cotxes que s'ho passen bomba entrant pel carrer Hospici i sortint per aquesta via mínima. Al final, a frec del carrer Mulleras, una plaça tova, on els nens i nenes hi han trobat la seva àgora on practicar jocs amb sorra a la sortida dels col·legis, mentre les àvies s'assabenten dels morts, els malalts i les operacions que han pogut esbrinar durant la setmana. Nens i vells. Plaça i geriàtric. Cotxes i vianant: carrer del Rengle.

MEMÒRIES URBANÍSTIQUES OLOTINES / 1974: OLOT DEMANA L'EIX TRANSVERSAL PER BRACONS (1)

JOAN ANTONI SOLANS HUGUET

Les coses succeeixen a vegades per atzar. Després hi posarem la voluntat i mobilitzarem la comunitat. I aquesta respondrà.

El desencadenant de la idea de l'eix per Bracons foren, d'una banda, un plànol de Catalunya a escala 1:1.000.000 que férem a la Comissió d'Urbanisme de Barcelona, quan era cap dels serveis de planejament, i de l'altra, el fet d'haver-me casat amb una noia d'Olot i passar tot el mes d'agost dels anys 1971 i 1972, amb els nostres dos fills molt petits, a l'Hostal de Dalt de Joanetes. Als matins solíem baixar al riu a banyar-nos a qualsevol dels seus gorgs i a la tarda passejàvem pels camins i la pista encara no oberta de la futura carretera que havia de connectar la província de Girona amb la de Barcelona. Cap de les dues diputacions tenia interès a acabar aquella obra: la de Barcelona suposo que per evitar haver d'arreglar els interminables revolts de Sant Pere fins a Sant Andreu de la Vola, i això que el segon any acabaren la variant de Joanetes fregant el turó de la Ventorella per no passar per dins de l'estret i enrevessat nucli de Joanetes. Aquells estius em permeteren copsar l'estructura de la magnífica serra de Llancers de la qual tant parla Joan Coromines en el seu *Onomàsticon*. Si aleshores hagués sabut que l'Imma Juvanteny ajudava aquella família de l'hostal, hauria comprovat la certesa de la seva digressió etimològica sobre el nom de la vila.

El cap de l'oficina tècnica de la Comissió d'Urbanisme, Josep M. Blay, a partir del plànol de Catalunya en quarts que havia fet el Servei de la Diputació de Barcelona, va elaborar un plànol de Catalunya a escala

1:1.000.000 per emprar-lo en publicacions de l'organisme. En la capa de les corbes de nivell, ai las!, el coll més estret que des dels Pirineus fins al Montseny salva la gran barrera que impedeix la isotropia de Catalunya és el coll de Bracons. El pas que havia obert amb prou feines el riu Ter per entre les Guilleries i el Cabrerès, a més de ser geològicament inestable, l'enginyer Pere Duran Farell l'havia tancat amb els embassaments de Sau i de Susqueda per fer electricitat.

Per aquelles dates un altre fet es bellugava. L'allargada ombra d'Enric Prat de la Riba: Joan Antoni Samaranch no sé si se la trobava pel Palau de la Generalitat i li feia pensar que el també podia esdevenir dins del franquisme un altre president de mancomunitat. Contractà Constantinos A. Doxiadis, que es trobava a la cresta de l'ona del planejament amb la seva teoria de l'*ekística* (acabava de fer la nova capital del Pakistan, Islamabad), i aquest, després de caríssims estudis, li va assenyalar la necessitat d'un eix transversal: unir Manresa, "el cor de Catalunya", amb Lleida i Girona; i com que li mancava Tarragona, des de Tàrraga, per Montblanc, hi va afegir una branca per posar dins de l'operació aquella diputació. Al marge dels aspectes personals de la decisió, crec que n'hi havia un altra amb més càrrega política: tenir a punt, per si de cas, una mancomunitat com a límit a no ultrapassar de cara al debat territorial que s'esdevindria a Catalunya amb la mort del general.

El maig de l'any 1975, en una reunió a Madrid, amb el ministre de la Governació José García Hernández, mà dreta del president Carlos Arias Navarro, i en presència del governador civil de Barcelona i de l'alcalde de la ciutat, Samaranch, després de desgranar les inversions que necessitava Barcelona (la portada d'aigües de l'Ebre, amb els famosos "sobrants que es perden absurdament al mar"), va sol·licitar la construcció per a l'Estat del seu eix transversal. En el dinar que seguí el va vendre com "la millor porta d'Europa cap al centre d'Espanya", la qual cosa hauria estat certa si hagués defensat la proposta olotina, que no acabava a Santa Coloma de Farners, sinó que a més d'anar a Girona i Palamós, s'adreçava també a Figueres i la Jonquera.

BREVIARI

Recentment, l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa ha deixat en préstec al Museu d'Història dels Jueus el registre número 62 de la notaria de Besalú per a l'exposició *Aigües rituals. Una història dels banys jueus de Girona*, que es pot visitar del 28 octubre de 2016 al 23 d'abril de 2017 al museu gironí. L'exposició repassa la història de l'ús de l'aigua com a element purificador ritual en la Girona jueva medieval i, precisament, el protocol besaluenc conté la primera referència documental coneguda al *micvé de l'aljama de Girona (domus balnearum aliame iudeorum Gerunde)*, esmentada en una escriptura de compravenda entre jueus de Besalú de l'any 1344.

...

El passat 7 d'octubre, la Junta de Sant Ferriol, l'entitat que organitza els actes festius i culturals del barri olotí de Sant Ferriol, va atorgar a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa la distinció *Àliga d'Honor*. El lliurament del premi, que es concedeix a les persones i entitats que han col·laborat en les activitats del barri, va tenir lloc a l'Ajuntament d'Olot.

...

Durant el mes de novembre, la Vitrina del mes de l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa està dedicada a les *esqueles i recordatoris* més antics que es conserven a l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa. Aquests avisos mortuoris que els familiars, els amics o les institucions publiquen i reparteixen per notificar la mort d'una persona van aparèixer a la ciutat d'Olot i la seva comarca a mitjan segle XIX i es van generalitzar amb el canvi de segle. La mostra n'ofereix una selecció a partir dels exemplars més artístics i d'aquells que recullen la mort de personatges públics.

...

El passat 20 d'octubre es va presentar el projecte de col·laboració entre L'Ideal-Oficina Jove de la Garrotxa i l'Arxiu Comarcal de la Garrotxa. El projecte, titulat *Sempre Joves*, es basa en generar una dinàmica trimestral a l'Oficina Jove amb l'exposició de fotografies sobre la vida dels joves de la comarca en altres èpoques. La primera exposició, dedicada al lleure i a l'esport, s'obrirà el 4 de novembre.

El llibre es titula *Album de fotografías de Olot y su comarca*, amb text de Josep Saderra, gravats de Pere Bonet, fotografies d'Amadeu Mauri i imprès a Barcelona a la Impremta de La Campana i La Esquella. Se'n desconeix el tiratge.

L'àlbum, de tapa dura, està dividit en dues seccions. Per una banda, dues pàgines de text i 25 làmines fotogràfiques, i, per l'altra, 14 pàgines de la *Sección de Anuncios de las principales fábricas y casas de comercio*.

De les 25 làmines fotogràfiques, 22 estan dedicades a diferents punts emblemàtics d'Olot (la plaça Major, la font de les Tries, l'església parroquial de Sant Esteve...) i les tres restants mostren tres poblacions de la comarca: l'estació de tren de les Planes d'Hostoles, Sant Joan les Fonts i Castellfolit de la Roca.

Però des del meu punt de vista, de les dues seccions, la que ha envellit millor és la dels anuncis. De les fotografies d'aquesta part no sabem si l'autor és Amadeu Mauri o són d'un autor local (a principis de segle XX, Olot comptava amb l'experiència dels fotògrafs Antoni i Carme Gotarde i Esteve Morer). En tot cas són unes fotografies precioses, amb ànima, en les quals es palpa el batec de la vida d'aleshores. Amb aquestes imatges podem deixar volar la nostra imaginació, és un autèntic festival. Però amb diferència, la fotografia més bonica de totes, per mi, és la de la sastreria de Joan Bellapart. Trobo que té un gran poder de suggestió, reflecteix la quotidianitat d'una manera espontània i té un paral·lelisme indiscutible amb una part de l'obra del fotògraf Eugène Atget (Libourne, 1857-París, 1927). Aquesta és el meu *punctum*, tal com anotaria Roland Barthes en el seu llibre *La chambre claire: note sur la photographie*, publicat l'any 1980. I és "aquest atzar que t'atrapa, que sorgeix de l'escena com una sageta i que ve a clavar-se't".

QUIM ROCA MALLARACH

És un llibre cec. Les cobertes, amb la tonalitat i la fredor d'un marbre, no ens informen de res. Ni tampoc per on començar-lo a llegir. En el lloc però, una petita pista amb lletres daurades, tímides i desgastades pel pas del temps: *Album de Olot*. De disseny apaïsat, menut però robust, amaga una autèntica joia d'edició limitada, no us faci mandra fullejar-lo. De fet, el podem considerar el primer fotollibre editat sobre la ciutat d'Olot i la seva comarca. Quasi res.

Pel gener de 1901, el fotògraf Amadeu Mauri Aulet (Palamós, 1862-?, 1933), establert a Girona, va visitar Olot per tal de buscar finançament per publicar un àlbum fotogràfic de la ciutat, com els que ja tenia publicats de Girona i Sant Feliu de Guíxols. Va demanar als empresaris locals que col·laboressin en la publicació i que possessin un anunci de les seves indústries a l'àlbum. Aparentment l'empresa va reeixir en poc temps, perquè per l'abril del mateix any l'exemplar ja era a impremta i al juliol ja es venia per un preu de tres pessetes. Era un llibre car, no apte per a la majoria de butxaques.

ME'N RECORDO / 29

Recordo que sortia de casa per anar per avall, cap a l'institut, des del camí de Rebaixinc del barri de Montolivet. Recordo que la iaia Caterina sempre em preguntava si portava el mocador. Recordo que també ens deia "feu el bé i no feu el mal, que ningú s'hagi de queixar de vosaltres". Recordo que el camí que vaig haver de fer durant cinc anys a partir del 1964 era lineal i agradable: la baixada fins al Bisbe Guillaumet, el Firalet, el Firal, el carrer Major, la plaça del Carme i, allí, el CLAEM (Colegio Libre Adoptado de Enseñanza Media). Recordo que anàvem separats nens i nenes seguint la tradició que ja portava de l'Escola de Sant Pere Màrtir, i dubto de si coincidíem amb elles al pati del claustre del Carme. Recordo que un 23 d'abril vaig comprar, probablement a la Llibreria Jaume del carrer Monsalvatje, que era la que teníem de referència els de casa, el *Decameró* de Boccaccio. Recordo que la sorpresa de la professora Neus Andrés no la vaig entendre. Recordo que li vaig dir que

havia comprat un conte dels que havíem estudiat en el llibre de literatura. Recordo que uns anys després vaig cremar el llibre al garatge de casa penedit. Recordo que no vaig fer net fins que després d'anar a unes quantes misses "ie-ie" als Caputxins em vaig confessar amb el pare Avel·lí. Recordo que a primer, a través d'una ràdio de galena que portava un company, vam conèixer la notícia de l'assassinat del president Kennedy. Recordo que va començar la Sussi Freixas, una nena que venia de la Guinea Espanyola, que estava en procés de descolonització. Recordo que la senyoreta Marfany ens vigilava en una gran sala d'estudi amb magnànima autoritat. Recordo que érem més d'un centenar de nois i noies cadascun als seus bancs estudiant silenciosament, però que també furtivament expressàvem amb mirades i dibuixos obscurs el que sentíem, sempre amatents a no ser atrapats in fraganti. Recordo que sentia parlar dels Beatles amb entusiasme entre els alumnes més grans que ja fre-

qüentaven grups musicals locals. Recordo que complíem amb els primers divendres de mes i anàvem a missa a les 8 del matí a l'església del Tura. Recordo que després esmorzàvem cadascú el que portava i em sobtava que un company del restaurant La Deu portés un litre de llet fresca que es bevia tranquil·lament. Recordo que no ens quedàvem pas a dinar i que per tant al llarg del dia fèiem el recorregut d'anar a l'institut fins a quatre vegades. Recordo que en l'últim, el de tornada en acabar el dia, amb els companys solíem fer una cursa pujant les escalinates que menen a la plaça de l'església de Sant Pere Màrtir. Recordo que també vaig començar a fumar, potser quan vaig repetir quart, després que em quedessin les matemàtiques, la física i química, la història i el llatí. Recordo que després d'aquests anys vaig passar a l'Institut Montsacopa nou de trinca. Recordo que la senyoreta Plana em va receptor el batxillerat de lletres.

ANTONI BONFILL